

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

ГАВРОНСЬКА ТЕТЯНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 340.5

**ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В
ПРАВОВИХ СИСТЕМАХ СВІТУ**

12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теорії та історії держави і права Інституту політології та права Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор історичних наук, професор
АНДРУСИШИН Богдан Іванович,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
проректор з навчально-методичної роботи
гуманітарних інститутів, завідувач кафедри
теорії та історії держави і права.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України, Заслужений юрист України
ОНИЩЕНКО Наталія Миколаївна,
Інститут держави і права імені В.М. Корецького,
завідувач відділу теорії держави і права;

кандидат юридичних наук
ОСТРОВСЬКА Богдана Василівна,
Київський національний лінгвістичний університет,
доцент кафедри права.

Захист відбудеться 28 вересня 2015 року о 14:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.18 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 28 серпня 2015 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

О.В. Токарчук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасний етап розвитку українського суспільства і держави може бути охарактеризований як трансформаційний, для якого характерним є прагнення створення громадянського суспільства та ефективного правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина. У зв'язку з цим загострюється актуальність дослідження правового забезпечення прав і свобод людини як фундаментальної цінності громадянського суспільства, особливостей їх реалізації, правової активності носіїв прав. При цьому постає потреба у виділенні окремих аксіологічних властивостей прав і свобод людини, які відбивали б пов'язаність останніх із духовними складовими суспільства, включення у систему цінностей, як на загальносоціальному, так і на індивідуальному рівні. Це зумовлює необхідність розширення наукових уявлень про забезпечення прав і свобод людини, заснованих на співвідношенні загальносоціальних та юридичних аспектів.

Актуальність проблеми дослідження підсилюється тим, що інтеграція України у світове співтовариство, а також урахування вимог міжнародно-правових актів, породжують низку питань щодо обрання відповідної концепції правового забезпечення прав і свобод людини в правових системах світу, її обґрунтування у національно-культурному контексті. Особливого значення правове забезпечення прав і свобод людини набуває в умовах, коли Україна остаточно визначилась із своїм геополітичним вибором, ратифікувавши 16 вересня 2014 року Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, взявши на себе зобов'язання щодо переформатування власної правової системи на принципах дотримання прав та основоположних свобод людини, забезпечення верховенства права, що в перспективі дозволить нашій державі долучитися до спільноти цивілізованих і демократичних держав, ставши повноправним членом Європейського Союзу.

Проблемність теми дослідження підтверджується також і тим, що події лютого 2014 року в місті Києві, а також вчинення проти України так званої «неоголошеної війни», вкотре доводять, що права і свободи людини в Україні залишаються одним із найбільш вразливих та незахищених інститутів. При цьому, держава не лише нездатна належним чином виконати свій конституційний обов'язок щодо правового забезпечення прав і свобод людини, а й сама вдається до ганебної практики їх порушення.

З огляду на вищеозначене, можна констатувати, що на цей час існує потреба концептуального, заснованого на сучасній методології дослідження правового забезпечення прав і свобод людини в правових системах світу, що сприятиме вирішенню низки проблем теорії держави і права, формуванню виваженої правової політики у цій сфері та підвищенню якості та ефективності правотворчої і правозастосовної діяльності в Україні.

Необхідно зазначити, що певні аспекти загальнотеоретичних проблем правового забезпечення прав і свобод людини досліджувалися окремими науковцями. Проте ці дослідження в основному стосувалися правового статусу людини, міжнародних стандартів прав людини, їх історичного розвитку тощо. Так, наведене вище було предметом праць Б.І. Андрусина, В.Д. Бабкіна, Є.В. Білозьорова, Є.О. Гіди, М.В. Вітрука, Л.Д. Воєводіна, Р.А. Калюжного,

Д.А. Керімова, М.І. Козюбри, А.М. Колодія, В.В. Копейчикова, В.В. Кравченка, Ю.В. Кривицького, С.Л. Лисенкова, М.М. Мацькевича, В.С. Нерсесянца, М.Ф. Орзіха, В.Ф. Погорілка, П.М. Рабіновича, В.Ф. Сіренка, М.І. Сірого, А.П. Таранова, Ю.М. Тодики, І.Є. Фарбера, О.Ф. Фрицького, М.В. Цвіка, В.М. Чхиквадзе, Н.Г. Шукліної та ін.

У напрямку розробки теоретичних та методологічних засад функціонування правових систем працювали такі науковці як: С.С. Алексєєв, С.В. Бобровник, Р. Давид, А.П. Заєць, О.В. Зайчук, Р.З. Лівшиц, Л.А. Луць, О.В. Малько, М.І. Матузов, Ю.М. Оборотов, Н.М. Оніщенко, В.Ф. Погорілко, П.М. Рабінович, А.Х. Саїдов, О.Ф. Скакун, В.М. Синюков, О.Д. Тихомиров, А. Уотсон, Л. Фрідмен, В.М. Шаповал, Ю.С. Шемшученко, М.В. Цвік, Л.С. Явич та ін.

Проте, незважаючи на значну кількість наукових джерел із вищезазначеної проблематики, недостатньо дослідженими залишаються питання правового забезпечення прав і свобод людини в правових системах світу. Сучасний стан розробки проблеми правового забезпечення прав і свобод людини в Україні не в повній мірі відповідає потребам юридичної теорії та практики. Напрацювання радянського періоду з цієї теми дещо втратили свою актуальність, а в новітніх наукових розробках відсутній єдиний загальнотеоретичний підхід до розуміння цього поняття. Недостатньо уваги приділено порівняльно-правовому дослідженню правового забезпечення прав і свобод людини в правових системах світу.

Зазначене свідчить про актуальність обраної теми дисертаційного дослідження та необхідність подальшого опрацювання теоретичних та методологічних засад правового забезпечення прав і свобод людини в правових системах світу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до Європейського Союзу (Закон України від 18 березня 2004 року № 1629); Закону України від 13 березня 2006 року № 3436-15 «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод»; Указу Президента України № 344/2013 від 25 червня 2013 р. «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року». Роботу здійснено відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2011–2015 рр., затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 24 вересня 2010 р. №14–10 («Удосконалення правових механізмів забезпечення прав і свобод людини та громадянина (теоретико-методологічні та практико-прикладні аспекти»). Дисертацію виконано згідно з тематичним планом науково-дослідної роботи кафедри теорії та історії держави і права Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова «Дослідження проблем гуманітарних наук (правознавство)», який затверджений Вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова 22 грудня 2006 року, протокол № 5.

Мета і задачі дослідження. Виходячи зі стану наукового опрацювання проблеми, метою дисертаційного дослідження є:

1) у теоретичному аспекті – висвітлення загальнотеоретичних проблем правового забезпечення прав і свобод людини в правових системах світу, встановлення взаємозв'язку з такими загальнотеоретичними категоріями, як право, законність, реалізація права та ін.;

2) у практичному аспекті – розробка напрямів вдосконалення правового забезпечення прав і свобод людини в Україні, врахування яких при проведенні реформи правоохоронної системи сприятиме підвищенню ефективності охоронної функції держави, реальному забезпеченню прав та свобод людини і громадянина, захисту суспільства та держави від протиправних посягань.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення таких дослідницьких *задач*:

- проаналізувати стан наукової розробки проблеми правового забезпечення прав і свобод людини на сучасному етапі розвитку теоретичного правознавства;
- визначити методологічні засади дослідження правового забезпечення прав і свобод людини;
- охарактеризувати сучасні підходи до прав і свобод людини, надати загальну концептуальну картину проблем розвитку та практичного втілення окремих прав і свобод людини;
- встановити сутність та особливості поняття «правове забезпечення прав і свобод людини»;
- сформулювати авторське визначення правових гарантій забезпечення прав і свобод людини, а також розкрити їх зміст;
- проаналізувати структуру романо-германської правової системи з позицій правового забезпечення прав і свобод людини (на прикладі Федеративної Республіки Німеччини та України);
- окреслити тенденції розвитку правової системи України у сфері правового забезпечення прав і свобод людини з позицій її належності до романо-германської правової системи;
- розкрити особливості правового забезпечення прав і свобод людини в релігійно-правовій системі в умовах глобалізації на прикладі мусульманського права.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі правового забезпечення прав і свобод людини в правових системах світу.

Предметом дослідження є правове забезпечення прав і свобод людини в правових системах світу.

Методи дослідження обрано з урахуванням мети, завдань, об'єкта і предмета дослідження. Методологічною основою цієї роботи є система взаємодоповнюючих загальних, філософських, загальнонаукових, конкретно-наукових і спеціальних методів:

- загальні методи пізнання – порівняння, аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, моделювання тощо, зокрема, порівняння використовувалися для з'ясування загальних та особливих властивостей правового забезпечення прав і свобод людини в правових системах світу (підрозділи 3.1, 3.2), вивчення позицій вчених відносно розуміння певних державно-правових явищ, аналіз та синтез як взаємопов'язані методи спрямовувалися на вивчення властивостей правового статусу людини в правових системах сучасності тощо (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2), узагальнення та моделювання – для виокремлення необхідних та достатніх властивостей тих державно-правових явищ, що досліджувалися у зв'язку із осмисленням здійснення правового забезпечення та його логічного формулювання у

наведених в дисертації визначеннях, конструювання теоретичних моделей, зокрема чинників впливу на забезпечення прав і свобод людини та громадянина тощо (підрозділи 2.1, 2.2);

– філософські методи (комунікативний, феноменологічний, діалектичний, герменевтичний, аксіологічний, антропологічний тощо). Так, діалектичний метод дозволив розглянути правове забезпечення прав і свобод людини як процес, основою якого є взаємодія, взаємозумовленість, взаємовплив різних суб'єктів, форм і методів (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3), а використання аксіологічного методу спрямовувалося на з'ясування суспільної корисності забезпеченості прав і свобод людини в процесі формування правової держави (підрозділ 2.2), тоді як герменевтичний – на залежність тлумачення нормативно-правових актів чи положень, що викладені у наукових текстах, від суб'єкта тлумачення, розкриття змісту норм права та наукових знань, виходячи з особливостей юридичної нормативно-правової та наукової мови (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2), а антропологічний – на розгляд правового забезпечення потреб особистості, взаємозв'язку державної діяльності та природних прав людини (підрозділи 3.1, 3.2);

– загальнонаукові методи, які використовуються всіма науками і призначені для використання відносно різноманітних предметів досліджень (структурний, синергетичний, історичний тощо). Так, структурний спрямовувався на визначення складових механізму забезпечення прав та свобод людини та зв'язків між ними (підрозділи 3.2), синергетичний – на визначення саморганізаційної природи правового забезпечення прав і свобод людини (підрозділ 2.2), історичний – на осягнення генези (процесів та умов виникнення, становлення та розвитку) як наукового пізнання правового забезпечення прав і свобод людини (підрозділи 1.1, 2.1);

– конкретно-наукові методи (статистичний, соціологічний). Статистичний – для аналізу реального стану забезпечення прав і свобод людини (підрозділи 2.1, 3.1, 3.2); соціологічний – для вивчення показників щодо забезпечення прав і свобод людини в правових системах світу (підрозділ 2.1, 3.1, 3.2);

– спеціальні методи, які притаманні окремим наукам, зокрема, для цього дослідження такими методами є формально-юридичний метод, який використовувався для визначення особливостей нормативно-правового закріплення забезпечення прав і свобод людини (підрозділи 2.1, 2.2); порівняльно-правовий – для вивчення загального, особливого та унікального між державними і правовими явищами у їх різних формах існування та осмислення (підрозділи 3.1, 3.2).

Наукова новизна одержаних результатів полягає як у самій постановці проблеми дослідження, так і у запропонованих рішеннях попередньо визначених завдань. Дисертація є одним із перших в Україні узагальнюючих дисертаційних досліджень загальнотеоретичної проблеми правового забезпечення прав і свобод людини в правових системах світу.

Наукова новизна одержаних результатів проявляється в таких теоретичних положеннях і висновках дисертації, що виносяться на захист, зокрема:

вперше:

- здійснено аналіз та узагальнення наукових праць у юридичній науці з проблеми правового забезпечення прав і свобод людини в правових системах світу,

які запропоновано розглядати в межах двох рівнів: безпосередньому – юридична природа правового забезпечення прав і свобод людини складає предмет наукового дослідження та опосередкованому – правове забезпечення прав і свобод людини осмислюється в контексті вивчення правових систем сучасності;

- систематизовано методологічні основи досліджень правового забезпечення прав і свобод людини в правових системах світу, на підставі чого виявлено тенденцію гуманізації наукового знання у сфері забезпечення прав і свобод людини, що проявляється в активізації використання антропологічного та діяльнісного підходів та зумовлюється поступовим утвердженням ідеї людини як найвищої соціальної цінності у сучасних правових системах;

- на підставі аналізу та узагальнення існуючих юридичних інтерпретацій запропоновано авторське визначення правових гарантій забезпечення прав і свобод людини як правових умов, засобів та способів, які визначають процедуру (матеріальний зміст), за допомогою яких особа може фактично здійснювати свої права і свободи з метою досягнення певного соціального блага у спосіб та за формою (функціональний зміст), що закріплені міжнародно-правовими актами та чинним національним законодавством держави. Правові гарантії забезпечення прав і свобод людини поділяються на дві великі групи: нормативно-правові та організаційно-правові гарантії забезпечення прав і свобод людини;

удосконалено:

- положення щодо сучасних підходів до розуміння прав і свобод людини, які поділяються на такі напрями: природно-правовий та позитивістський. Основою природно-правового напрямку стала концепція, заснована на теорії природного (природженого) права, за якою людина розглядається як така, що наділена невід’ємними природними правами, дарованими їй від народження (право на життя, право на особисту свободу, право на власність, право на свободу слова та інші). Держава повинна забезпечувати такі права, створювати належні умови для їх реалізації, охорони та захисту від протиправних посягань. Позитивістський напрям сутності прав і свобод характеризується тим, що правами людини вважаються лише ті, які встановлюються та надаються державою;

- теоретичне уявлення про сутність та особливості здійснення правового забезпечення прав і свобод людини, під яким необхідно розуміти діяльність держави, що ставить своїм завданням сприяння в реалізації прав і свобод людини шляхом нормативно-правового впливу на формування загальносоціальних (економічних, політичних, духовно-ідеологічних) та правових гарантій, які створюють умови, засоби та способи для ефективного охорони і захисту прав та свобод людини;

дістало подальший розвиток:

- розуміння про романо-германську правову систему з позицій правового забезпечення прав і свобод людини (на прикладі Федеративної Республіки Німеччини та України). Встановлено, що права і свободи людини мають чітко визначену структуру, що підтверджено чинним законодавством окремих країн романо-германської правової системи – Федеративної Республіки Німеччини та України, зокрема, вони характеризується такими групами прав і свобод як особисті, політичні, економічні, соціальні та культурні;

- уявлення, що правова система України, як і правова система будь-якої держави, яка належить до романо-германської правової сім'ї, у сфері правового забезпечення прав і свобод людини функціонує і розвивається відповідно до трьох основних напрямів: а) проведення державної політики, що базується на принципі «соціальної справедливості»; б) розвитку тенденції гуманізму; в) посилення процесів демократизації та глобалізації;

- положення про особливості правового забезпечення прав і свобод людини в релігійно-правовій системі в умовах глобалізації на прикладі мусульманського права. Визначено, що мусульманське право є одним із найважливіших елементів ісламської культури та цивілізації, ісламського способу життя в цілому, тому найважливішими ознаками його виступають взаємодія релігійного й світського, ірраціонального й раціонального, духовного й матеріального. Стрижнем мусульманського права є релігійні норми, що складають його основу і забезпечують єдність регулюючого впливу на соціальні відносини, хоча ними не вичерпується повне соціально-правове регулювання у мусульманському світі.

Практичне значення одержаних результатів визначається актуальністю теми дослідження і новизною розв'язаних у дисертації проблем правового забезпечення прав і свобод людини в правових системах світу. Основні положення, висновки та рекомендації дисертації можуть бути використані:

- у науково-дослідній сфері – як теоретична основа для подальших розробок механізму правового забезпечення прав і свобод людини;

- у процесі правотворчості – як теоретичні засади для розроблення законопроектів, що регламентують діяльність суб'єктів правового забезпечення прав і свобод людини в Україні;

- у навчальному процесі – під час викладання таких навчальних дисциплін, як «Теорія держави та права», «Конституційне право України», «Права, свободи й обов'язки людини та громадянина», «Юридична компаративістика»;

- у просвітницькій роботі – для пропагування правових знань з метою підвищення правової культури та правової свідомості населення щодо забезпечення охорони та захисту прав і свобод людини.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації оприлюднено на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях та семінарах, а саме: «Інноваційні стратегії розвитку освіти: філософсько-педагогічний дискурс» (м. Київ, 23-24 жовтня 2009 р.); «Шості юридичні читання. Правова культура, правова свідомість і право» (м. Київ, 22-22 квітня 2010 р.); «Основні напрями модернізації вищої освіти в контексті викликів епохи» (м. Київ – Глухів, 16-17 червня 2011 р.); «Сьомі юридичні читання. Культура і право на початку XXI століття» (м. Київ, 19-20 травня 2011 р.); «Наукова еліта у розвитку держав» (м. Київ, 09-10 жовтня 2012 р.); «Простір гуманітарної комунікації» (м. Київ, 19-21 жовтня 2012 р.); «Дев'яті юридичні читання. Політико-правова реформа в Україні: історія, сучасність, перспективи» (м. Київ, 24-25 травня 2013 р.); «III Всеукраїнські Морозівські педагогічні читання» (м. Київ, 14-15 березня 2014 р.); «Десяті юридичні читання. Юридична освіта і наука в Україні: традиції та новації» (м. Київ, 15-16 травня 2014 р.); «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології» (м. Київ – Кіровоград, 2-4 листопада 2014 р.); «Одинадцяті юридичні

читання. Форма сучасної національної української держави: реалії та перспективи» (м. Київ, 21-22 травня 2015 р.).

Публікації. Результати дисертаційної роботи відображено у 10 публікаціях, з яких 4 надруковані у юридичних наукових фахових виданнях України, одна опублікована в іноземному науковому журналі, а 2 – у збірниках тез доповідей, виголошених на науково-практичних заходах.

Структура дисертації. Структура роботи обумовлена її метою, задачами, об'єктом та предметом дослідження. Вона включає в себе вступ, три розділи, що охоплюють сім підрозділів, висновки, список використаних джерел (240 найменувань на 22 сторінках). Загальний обсяг дисертації – 196 сторінок, з яких основний текст складає 174 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, висвітлено стан її розробки, визначено зв'язок із науковими програмами, планами, темами, мету і задачі дослідження, його об'єкт, предмет, методологічну основу, сформульовано наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості щодо апробації результатів дослідження, публікацій, структури і обсягу роботи.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні засади дослідження правового забезпечення прав і свобод людини» складається з двох підрозділів і висновків до розділу та присвячений розгляду стану дослідженості проблеми правового забезпечення прав і свобод людини та питанням методології дисертаційної роботи. У цьому розділі критично оцінюються та узагальнюються наукові підходи до поняття «правове забезпечення прав і свобод людини», а також розглядаються функції сучасної держави в контексті правового забезпечення прав і свобод людини.

У *підрозділі 1.1 «Історіографія та стан дослідження проблеми правового забезпечення прав і свобод людини»* дисертант аналізує праці радянських, вітчизняних та зарубіжних авторів щодо осмислення правового забезпечення прав і свобод людини.

Результати аналізу свідчать про підвищення інтересу представників різних галузей наукового знання до проблеми забезпечення прав і свобод людини в умовах глобалізації, плюралізм наукових позицій, методологічних підходів – про необхідність додаткового осмислення поняття «правове забезпечення прав і свобод людини» відповідно до реалій правової дійсності в Україні.

Автор робить висновок про те, що тривалий час у юридичній літературі правове забезпечення прав і свобод людини розглядалося в контексті теорії патерналізму, через призму класової сутності державної влади та відповідних їй соціальних завдань. Кожному періоду історичного розвитку прав і свобод притаманна юридична концепція людини як суб'єкта права й відповідні уявлення про її права та обов'язки, свободи і несвободи. Генеза правового забезпечення прав і свобод становить одну з одвічних проблем існування та соціально-культурного розвитку людства. Розвиток правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина – це певний поступальний процес, у результаті якого відбувається

зміна змісту та обсягу прав і свобод відповідно до рівня суспільного життя на певному етапі історичного розвитку соціуму та держави.

Виходячи із перспектив розвитку правової системи України, призначення сучасної держави полягає у створенні передумов побудови, функціонування і розвитку інститутів громадянського суспільства, формуванні належних стандартів соціального життя. Характерним є те, що вирішення цих важливих завдань знаходиться у сфері функціонування держави, роль якої підвищується відповідно до ускладнення проблем щодо забезпечення прав та свобод людини і громадянина в умовах глобалізації.

Підрозділ 1.2 «Методологія дослідження правового забезпечення прав і свобод людини» присвячений обґрунтуванню вибору методології дослідження.

Зазначається, що непослідовність та недосконалість законодавчого закріплення прав і свобод людини в Україні є закономірним наслідком того, що немає чітко окреслених і науково виважених методологічних засад дослідження правового забезпечення прав і свобод людини. Між тим, зміни структури та характеру суспільних відносин в нашій державі, що пов'язані з реалізацією гарантованого Основним законом України пріоритету прав і свобод людини, зумовлюють необхідність вироблення якісно нового методологічного підходу до врегулювання суспільних відносин. Таким чином, можна стверджувати, що питання методологічних засад дослідження правового забезпечення прав і свобод людини в правових системах світу набуває особливої актуальності та потребує негайного вирішення. Тому важливим етапом процесу наукового пізнання є правильний, обґрунтований вибір методології та методів дослідження.

Проблема правового забезпечення прав і свобод людини в правових системах світу складна й багатогранна, має міжгалузевий характер, а тому для комплексності, обґрунтованості й достовірності наукових результатів дослідження визначено світоглядні, філософські, наукознавчі, теоретичні засади, виокремлено методологічні підходи, використано комплекс методів і предметних наукових знань, вибір і характер застосування яких визначався особливостями предмета, мети та завдань дисертації.

Основними методологічними підходами є антропологічний та діяльнісний, що дозволяє найбільш повно та адекватно відобразити особливості досліджуваного предмета. Власне засобами осмислення предмета дослідження стали загальні, філософські, загальнонаукові, конкретно-наукові та спеціальні методи. Окрему групу методологічних засобів становили відповідні предметні юридичні наукові знання.

Розділ 2 «Правове забезпечення прав і свобод людини в контексті сучасних реалій» складається з трьох підрозділів, висновків до розділу і присвячений висвітленню теоретичних аспектів правового забезпечення прав і свобод людини в умовах сьогодення, а саме: визначення поняття та сучасні підходи до прав та свобод людини; встановлення сутності та особливостей поняття «правове забезпечення прав і свобод людини»; розглянуто правові гарантії забезпечення прав і свобод людини в сучасних реаліях.

Підрозділ 2.1 «Права і свободи людини: сучасні виміри та підходи» присвячено виокремленню основних критеріїв класифікації прав і свобод людини, а

також визначено основні напрями сучасного розуміння сутності прав і свобод людини.

Підкреслюється, що права і свободи людини, їх генезис, соціальні корені, призначення були і залишаються одвічною проблемою соціально-культурного розвитку людства, вони пройшли через тисячоліття і постійно перебували у центрі уваги філософської, політичної, правової та релігійної думки.

У дисертації простежуються напрями формування сучасних підходів до прав і свобод людини від античних часів до наших днів; зазначається, що формування відбувалося одночасно з осмисленням людської сутності, а також з формуванням уявлень про державу, право й закон. Ідеї соціальної і правової держави тісно переплітаються з ідеями прав і свобод людини, вони є сполучною ланкою між природною сутністю людини, з її природними потребами, і нормативним вираженням прав і свобод людини.

На основі опрацьованої літератури дисертант виділяє два напрями юридичної думки щодо розуміння прав і свобод людини: природно-правова й позитивістська. Природно-правові теорії розглядають права і свободи людини як природні, невід'ємні, що випливають або з розуму, або з божественної волі, або з природи самої людини. Позитивістський напрямок розглядає права і свободи людини з точки зору категорій, встановлених державою. У першому випадку закон лише фіксує вже існуючі права та свободи, в другому – створює їх.

Здійснивши аналіз сучасних уявлень про права і свободи людини, дисертант дійшов висновку, що у найзагальнішому вигляді їх можна визначити як рівні для всіх можливості реалізації своїх потреб, необхідних для нормального існування і розвитку індивіда в конкретних історичних умовах, об'єктивно обумовлених досягнутим рівнем розвитку людства і закріплених як міжнародні стандарти.

Звертається увага на те, що сучасна наука демонструє розмаїття підходів у систематизації прав і свобод людини: існують певні розходження в поняттях «права людини» й «права громадянина», «права» і «свободи» людини, «основні (фундаментальні) та інші права людини», «права індивіда» і «колективні права». Права людини розрізняють за часом виникнення («покоління прав людини»), відповідно до сфер життєдіяльності – особисті (громадянські), політичні, економічні, екологічні, соціальні та культурні права і свободи.

У підрозділі 2.2 «*Правове забезпечення прав і свобод людини як категорія загальної теорії права*» досліджується процес забезпечення прав і свобод людини, які характеризують його з діяльній сторони.

Аспект сучасного розуміння забезпечення прав та свобод людини спирається на багатий ретроспективний досвід людства, і перед усім у сфері організації суспільного життя людей, а також правового засобу регулювання їх поведінки в глобалізованому світі.

На основі опрацьованої літератури, автор робить висновок, що забезпечення прав і свобод людини – це діяльність держави, що ставить своїм завданням сприяння в реалізації прав і свобод людини шляхом нормативно-правового впливу на формування загальносоціальних (економічних, політичних, духовно-ідеологічних) та юридичних (правових) гарантій, які створюють умови, засоби та способи для ефективної охорони і захисту прав та свобод людини.

Належний стан забезпечення прав і свобод людини в будь-якій країні може мати місце в тому випадку, якщо він ґрунтується на відповідній основі. Зокрема, такою платформою щодо забезпечення прав та свобод людини може слугувати: 1) визнання і впровадження в національне законодавство держави основних принципів та інститутів демократії, а також міжнародних стандартів з прав людини; 2) наявність гарантій забезпечення прав і свобод людини; 3) дієвість механізму розподілу влад; 4) присутність ефективною судовою влади (при цьому людина повинна мати можливість вільно звертатися за захистом своїх прав і свобод як до суду власної держави, так і до міжнародного судового органу) та ін.

Серед переваг, що мали місце після проголошення України демократичною, правовою, соціальною державою, чи не найбільш відчутним стала принципова переорієнтація всієї системи державної влади в її відносинах з людиною, що внесло суттєві корективи у розуміння поняття «правове забезпечення прав і свобод людини». Дослідження правового забезпечення прав і свобод людини включає в себе ретельний аналіз існуючих у вітчизняній та зарубіжній літературі доктринальних поглядів, що покликані перетворити загальне поняття прав і свобод людини на безпосередню реальність політико-правового життя сучасної України.

Окремої уваги заслуговує зв'язок між механізмом правового забезпечення прав і свобод людини та функціями правової держави. Адже правова держава від самого початку (оскільки це впливає з самого поняття правової держави) бере на себе обов'язок забезпечувати та гарантувати права і свободи людини та громадянина.

Водночас, необхідність звернення до функціонування механізму правового забезпечення прав і свобод людини дається взнаки не лише тоді, коли ми розглядаємо це питання в контексті побудови в Україні демократичної, правової, соціальної держави, а й при ретельнішому дослідженні самого поняття «правове забезпечення прав і свобод людини». Виділяючи основні підходи до визначення поняття «права і свободи людини», автор стверджує, що науково-теоретичне тлумачення цього поняття має бути доповнено ще й змістовним дослідженням механізму правового забезпечення прав і свобод людини. Більше того, всебічний аналіз поняття «права і свободи людини» як спеціального предмета вивчення загальної теорії права, змушує розглядати процес функціонування механізму правового забезпечення як невід'ємну складову його змісту, оскільки динаміка та постійний розвиток суспільних відносин (у тому числі й відносин, які складаються між державою, суспільством та окремими індивідами) надають цьому терміну не лише структурної (формальної), а й процесуальної визначеності.

Дослідження проблем дієвості механізму правового забезпечення прав і свобод людини включає у себе вивчення та ретельний аналіз існуючих у вітчизняній та зарубіжній юридичній науці інститутів та гарантій його забезпечення, а також тих інституційних засобів (насамперед організаційного та юридичного характеру), які покликані перетворити загальне поняття «прав і свобод людини» на безпосередню реальність політико-правового життя і розвитку України.

На основі опрацьованого матеріалу, автор робить висновок, що механізм правового забезпечення прав і свобод людини – це система засобів спрямованих на реалізацію та охорону правових принципів і норм, які закріплені на рівні чинного

законодавства і мають на меті визначення місця та ролі людини з точки зору гарантування її прав в системі суспільних відносин.

У підрозділі 2.3 «Правові гарантії забезпечення прав і свобод людини в сучасних реаліях» розглянуто існуючі підходи до розуміння поняття «правові гарантії», а також дано характеристику цієї самостійної групи гарантій у суспільстві.

Завдяки проведеному аналізу сформульовано мету правових гарантій, а саме: 1) юридичне закріплення прав, свобод і обов'язків людини та громадянина; 2) створення ефективної системи охорони і захисту державою прав і свобод людини, яка могла б забезпечити їх реалізацію; 3) формування у громадян правової культури; 4) здійснення громадського і державного контролю за станом забезпечення прав і свобод.

За змістом правові гарантії – це система правових умов, засобів і способів, які спрямовані на реалізацію прав і свобод людини та громадянина.

Роль і значення правових гарантій визначається тим, що вони створюють необхідні умови для перетворення закріплених в законодавстві прав і свобод людини та громадянина з можливостей на реальність.

У процесі забезпечення прав і свобод особи правові гарантії посідають особливе місце, бо вони створюють основу для реалізації, охорони та захисту прав і свобод. Правові гарантії об'єктивно зумовлені та знаходяться у певному взаємозв'язку із загальними і досягають найбільшої ефективності лише в тісній взаємодії між собою. Варто зазначити, що правові гарантії прав і свобод людини та громадянина є складним, багатоаспектним та самостійним інститутом правової системи. Вони утворюють цілісну систему, яка сприяє процесу забезпечення прав та свобод людини. Антропологічний підхід надає можливість виявити загальні й особливі риси правових гарантій: по-перше, норма права, що закріплює права, свободи і обов'язки, потребує певних гарантій; по-друге, закріплюючи правило поведінки і процедуру, сама норма права виступає гарантією прав і свобод людини. Саме тому правові гарантії можна визначити як найважливіші засоби забезпечення прав і свобод особи в сучасних умовах.

Отже, правові гарантії забезпечення прав і свобод людини – це правові умови, засоби та способи, які визначають процедуру (матеріальний зміст), за допомоги якої особа може фактично здійснювати свої права і свободи з метою досягнення певного соціального блага у спосіб та за формою (функціональний зміст), що закріплені міжнародно-правовими актами та чинним національним законодавством держави. Правові гарантії забезпечення прав і свобод людини поділяються на дві великі групи: нормативно-правові та організаційно-правові гарантії забезпечення прав і свобод людини.

Розділ 3 «Правове забезпечення прав і свобод людини в правових системах світу (на прикладі континентального та мусульманського права)» складається з двох підрозділів та висновків до розділу і присвячений порівняльно-правовому дослідженню правового забезпечення прав і свобод людини в правових системах світу (на прикладі континентального та мусульманського права).

У підрозділ 3.1 «Правове забезпечення прав і свобод людини в романо-германській правовій системі (на прикладі Федеративної Республіки Німеччини та України)» висвітлено вплив інтеграційних процесів на процес забезпечення прав і

свобод людини в романо-германській правовій системі, а також виявлено співвідношення природно-правових та державно-правових засад у цій системі.

Нині процеси розвитку людства вказують на те, що ключовою проблемою держав, які входять до романо-германської правової системи, є розвиток та становлення в них інституту прав і свобод людини. З іншого боку, сучасний період розвитку суспільства характеризується якісно новим станом, який визначається як процес глобалізації – тобто всесвітній процес, що об'єднує національні утворення в єдину світову систему. Глобалізація передбачає наближення національних правових систем, створення єдиних правових стандартів, насамперед у сфері забезпечення прав і свобод людини.

Розглядаючи сучасні тенденції розвитку інституту прав і свобод людини, насамперед у державах романо-германської правової системи (на прикладі Федеративної Республіки Німеччини та України) зазначається, що нормотворча практика цих держав певною мірою зняла суперечності природно-правового та позитивно-правового підходів до прав і свобод людини шляхом законодавчого закріплення основних прав і свобод, які виключають неупереджене ставлення держави щодо людини, відстоюючи пріоритетність прав і свобод людини перед державою.

Тенденція зближення природно-правової доктрини з позитивним правом у державах романо-германської правової системи (на прикладі Федеративної Республіки Німеччини та України) відбувається переважно у двох напрямках: необхідності нормативного визнання державою природних прав і свобод людини та судового сприяння пом'якшенню суперечностей між природно-правовим і позитивістським підходами.

У дослідженні зроблено акцент про посилення відповідальності держави перед особою, забезпечення практичного дотримання прав і свобод людини, насамперед на державному рівні, що є особливо важливим для України, яка належить до романо-германської правової системи. Для нашої держави є актуальним забезпечення визнання людини найвищою соціальною цінністю, центром уваги суспільства, держави, всіх її інститутів, а права та основні свободи – одним з головних пріоритетів, що визначають зміст і спрямовують діяльність держави. Цей висновок зроблено на підставі вивчення сучасних державотворчих процесів, що відбуваються в Україні у період глобалізації, демократизації, гуманізації та розвитку інституту прав і свобод людини. Проведений системний аналіз дозволив автору акцентувати увагу на тому, що впровадження Україною правоосвітницьких програм ознайомлення з основними міжнародними деклараціями та конвенціями щодо забезпечення прав і свобод людини повинне враховувати конкретно-історичні умови, сприяти усвідомленню глибинного змісту і суті прав і свобод людини, розкриттю характерних рис громадянського суспільства і правової держави та загальноновизнаних правових цінностей, формувати вміння розпізнавати різні форми несправедливості, дискримінації тощо.

У підрозділі 3.2 «Правове забезпечення прав і свобод людини в релігійно-правовій системі (на прикладі мусульманського права)» здійснюється порівняльно-правова характеристика правового забезпечення прав і свобод людини в релігійно-правовій системі на основі мусульманського права.

Автор на основі опрацьованої літератури зазначає, що у сучасних мусульманських правових системах сформована система джерел позитивного права, що виступає основою правового забезпечення прав і свобод людини. У більшості арабських держав конституція займає найвище місце (проте, наприклад у Лівії, Саудівській Аравії – Коран). Водночас спостерігається поява великої кількості кодифікованих актів, зростання питомої ваги міжнародно-правових актів з питань забезпечення прав і свобод людини. У дисертації висловлюється міркування, що причиною запозичення зразків континентального права є суттєва подібність мусульманського права до позитивного континентального, зокрема, римського права.

Окремої уваги потребують основоположні джерела мусульманського релігійного права: Корану та Сунни, оскільки більшість норм мусульманського права виникла в результаті доктринальних роз'яснень загальних принципів та приписів, що містяться у цих джерелах і мають велике значення в процесі забезпечення прав і свобод людини. Аналіз практики застосування релігійно-правових норм та принципів, що містяться у Корані та Сунні свідчить про те, що ці приписи є однаковими, проте інтерпретація їх змісту змінюється залежно від практики тлумачення, якої дотримуються різні мусульманські правові школи, серед яких лише чотири є основними. Тому важливу роль у конкретизації норм мусульманського права відводиться принципу «іджтіхаду» (винесення конкретного рішення відомими правознавцями на підставі Корану та Сунни). У роботі приділяється увага таким джерелам мусульманського права, як іджма, кіяс та іншим джерелам релігійно-звичаєвого права, а також загальнотеоретичній характеристиці норми мусульманського права та порівняльному аналізу з нормою позитивного права.

Автор зазначає, що у сучасних мусульманських правових системах діє дві підсистеми впорядкування суспільних відносин: релігійна та юридична, які мають різні сфери правового регулювання та форми виразу.

На сучасному етапі розвитку мусульманської правової системи процес забезпечення прав і свобод людини знаходить своє закріплення у системі джерел права, а саме: нормативно-правові акти (Конституції, кодекси, закони та підзаконні акти), судові прецеденти, міжнародні договори, правові звичаї, правові доктрини. При цьому у конкретній національній системі діє декілька підсистем джерел права щодо забезпечення прав і свобод людини. Проведений теоретико-правовий аналіз джерел мусульманського права дозволив виокремити подібні та відмінні ознаки. Так, у багатьох мусульманських правових системах спостерігається тенденція до уніфікації конституційних текстів; подібність засад-принципів ісламу; подібність вимог, що ставляться до нормативно-правових актів, які визнаються джерелами права: вони мають створюватися відомими мусульманськими правознавцями на підставі Корану та Сунни; повинні захищати основні цінності ісламу та інтереси мусульманської спільноти (умми) тощо. Відмінними є національна практика закріплення конституційного принципу відповідності законів та інших зовнішніх форм (джерел) права принципам шаріату тощо. Автором зроблено висновок, що сфери регулювання суспільних відносин у межах джерел позитивного права значно розширюються, а норми мусульманського релігійного права часто трансформуються у норми позитивного права.

ВИСНОВКИ

У висновках сформульовано найбільш суттєві результати дослідження, отримані внаслідок вирішення наукової проблеми, що виявляється в розробці основних положень загальнотеоретичної концепції правового забезпечення прав і свобод людини в правових системах світу. За результатами проведеного дослідження сформульовано такі висновки:

1. Кожному періоду історичного розвитку прав і свобод притаманна юридична концепція людини як суб'єкта права й відповідні уявлення про її права та обов'язки, свободи і несвободи. Генеза правового забезпечення прав і свобод становить одну з одвічних проблем існування та соціально-культурного розвитку людства. Розвиток правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина – це певний поступальний процес, у результаті якого відбувається зміна змісту та обсягу прав і свобод відповідно до рівня суспільного життя на певному етапі історичного розвитку соціуму та держави.

2. Правове забезпечення прав і свобод людини пройшло довгий історичний шлях від часу міфологічного та наївного їх усвідомлення до наукового обґрунтування й нормативного закріплення. Генезис правового забезпечення прав і свобод людини в Україні проходив у контексті загальносвітового розвитку прав і свобод людини. З одного боку, права і свободи в Україні збагачувалися позитивними напрацюваннями міжнародних і зарубіжних стандартів у сфері правового забезпечення прав і свобод людини, а з іншого – робили свій помітний внесок у формування загальнолюдських демократичних ідеалів цього інституту.

3. Правове забезпечення прав і свобод людини перебуває в полі зору представників юридичної науки, а також дослідників суміжних галузей гуманітарних знань. Такий інтерес до предмета цього дослідження пояснюється важливістю функцій, що здійснюються правовим забезпеченням прав і свобод людини в системі організації соціального життя, а також поставленими перед вітчизняним юридичним співтовариством завданнями з розбудови державно-правових інститутів, створенням умов для гармонійного розвитку суспільства та стабільності соціального життя.

Наявні наукові розробки природи правового забезпечення прав і свобод людини можна поділити на певні блоки знань за предметною спрямованістю, в результаті чого доречно виокремити праці філософського, теоретичного змісту, а також галузевого, міжгалузевого та прикладного. У кожному випадку суб'єкт наукового пошуку намагається розв'язати власні дослідницькі завдання, виходячи з особливостей предмета й мети дослідження. Однак разом усі вони складають цілісну, хоча і розмаїту, картину правового забезпечення прав і свобод людини, породженого фактом існування суб'єктивного права в правових системах світу.

4. Автором обґрунтовується необхідність використання комплексної методології, в межах якої, враховуючи методологічний плюралізм, виправданим є застосування антропологічного та діяльнісного підходів, використання яких дозволяє найбільш повно та адекватно відобразити особливості досліджуваного предмета. На підставі аналізу наукових праць із зазначеної тематики, вбачається обґрунтованим стверджувати, що права та свободи людини – це встановлена

принципами і нормами міжнародного права, а також системою національного законодавства міра можливої поведінки індивідів, спрямована на досягнення певного соціального блага, а також здатність поводитися відповідним чином, вимагати належної поведінки від інших суб'єктів і звертатися для захисту цих можливостей до компетентних й інших уповноважених органів та їх посадових осіб.

5. Права та свободи людини розрізняються в основному засобами і способами їх реалізації та забезпечення. Права людини можуть реально втілюватися в життя, як правило, за наявності певних механізмів їх здійснення. Наприклад, право на працю, право на соціальне забезпечення не можуть бути реалізовані без відповідно встановленої державою організаційно-правової процедури.

Свободи людини як можливості, що ґрунтуються на максимально вільному самовизначенні людини (наприклад, свобода пересування, свобода думки та слова, вільного вираження своїх поглядів і переконань; свобода світогляду й віросповідання), зазвичай можуть реалізовуватися без участі держави: вона зобов'язана, насамперед, створювати соціально-правові умови, гарантувати відповідні правоможливості, охороняти та захищати їх від будь-яких посягань.

6. Правовою основою забезпечення прав та свобод людини може слугувати: 1) визнання і впровадження в національне законодавство основних принципів та інститутів демократії; 2) визнання і впровадження міжнародних стандартів з прав людини; 3) наявність правових гарантій забезпечення прав і свобод людини; 4) наявність механізму розподілу влад; 5) присутність дійсної дієвої судової влади (при цьому людина повинна мати можливість вільно звертатися за захистом своїх прав і свобод як до суду власної держави, так і до міжнародного судового органу) та ін.

7. Забезпечення прав і свобод людини – це діяльність держави, що ставить своїм завданням сприяння в реалізації прав і свобод людини шляхом нормативно-правового впливу на формування загальносоціальних (економічних, політичних, духовно-ідеологічних) та правових гарантій, які створюють умови, засоби та способи для ефективної охорони і захисту прав та свобод людини.

8. Правові гарантії забезпечення прав і свобод людини – це правові умови, засоби та способи, які визначають процедуру (матеріальний зміст), за допомоги якої особа може фактично здійснювати свої права і свободи з метою досягнення певного соціального блага у спосіб та за формою (функціональний зміст), що закріплені міжнародно-правовими актами та чинним національним законодавством держави. Правові гарантії забезпечення прав і свобод людини поділяються на дві великі групи: нормативно-правові та організаційно-правові гарантії забезпечення прав і свобод людини.

9. В умовах глобалізації правове забезпечення прав і свобод людини в правових системах світу посідає окреме місце порівняно з іншими правовими явищами. У романо-германській правовій системі правове забезпечення прав і свобод людини характеризується наступними ознаками: постійне оновлення та вдосконалення інституту прав і свобод людини у законотворчості демократичних держав; посилення відповідальності держави перед особою, що обумовлюється забезпеченням практичного дотримання прав і свобод людини, насамперед, на державному рівні; забезпечення визнання людини як найвищою соціальною

цінністю, центром уваги суспільства, держави, всіх її інститутів, а права та основні свободи – одним із головних пріоритетів, що визначають зміст і спрямовують діяльність держави; впровадження державами правоосвітницьких програм щодо ознайомлення з основними міжнародно-правовими актами щодо правового забезпечення прав і свобод людини, що направлене на усвідомлення глибинного змісту та суті прав і свобод особи.

10. Однією з найбільш розвинених в соціальному відношенні держав Західної Європи є Федеративна Республіка Німеччина (далі – ФРН). У соціальному просторі та правовому полі ФРН народжуються цінні ініціативи щодо загальноцивілізаційного розвитку забезпечення прав і свобод громадян. Саме Німеччина однією з перших держав світу проголосила себе соціальною; вона є визнаним лідером у справі законодавчого забезпечення прав і свобод людини і громадянина та створенні дієвих механізмів їх реалізації та захисту. Тому наукове узагальнення системи нормативно-правових ФРН створює можливість запозичення окремих положень в правову систему України.

11. Система правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина в Україні поки що на стадії розробки, а її реалізованість та захищеність залишається й досі на невисокому рівні. Для суттєвого покращення ситуації в нашій державі Верховна Рада України як єдиний законодавчий орган має здійснювати забезпечення прав і свобод людини та громадянина через законотворчу діяльність, визначаючи їх основні параметри, принципи і напрями дотримання в законах та інших нормативно-правових актах. Також слід ініціювати розробку і прийняття нової наукової програми розвитку українського законодавства, в якій необхідно передбачити механізм переорієнтації чинного законодавства на правове забезпечення прав людини та приведення його у відповідність із міжнародними стандартами.

12. Іслам є водночас і світовою релігією, і способом життя, а тому ґрунтується не лише на догматиці й культурі, а також має широкий соціальний комплекс принципів і норм, що знаходяться в основі організації суспільства, а також регулюють поведінку мусульман. Одним з таких регуляторів виступає мусульманське право. Мусульманське право – один з найважливіших елементів ісламської культури та цивілізації, ісламського способу життя в цілому, тому найважливішими ознаками його виступають взаємодія релігійного й світського, ірраціонального й раціонального, духовного й матеріального. Стрижнем мусульманського права є релігійні норми, що складають його основу і забезпечують єдність регулюючого впливу на соціальні відносини, хоча ними не вичерпується повне соціально-правове регулювання у мусульманському світі.

13. В ісламському розумінні права відображається цілісний релігійний світогляд, який ґрунтується на тому, що право – не витвір людини чи держави, а вияв волі Аллаха. Тому люди не створюють закони, а застосовують Божественні закони на практиці. Отже, законодавцем вважається лише Бог, тому між законодавчою й виконавчою владою в ісламі не може бути протиріч, оскільки вони, фактично, є виконавцями божественних законів. Тому люди здатні знаходити правові рішення лише в загальних межах шаріату.

14. У процесі порівняльно-правового дослідження було встановлено подібні ознаки джерел релігійного та континентального права: вони є формами об'єктивації соціальних засобів регламентації поведінки; містять правила поведінки суб'єкта права; сприяють впорядкуванню суспільних відносин.

Виявлено відмінні ознаки джерел релігійного та континентального права: релігійні джерела – містять еталони поведінки, які вважаються виразом волі Аллаха, тобто позасоціальної волі; регулюють відносини, що не піддаються зовнішньому контролю; через функції мусульманського релігійного права здійснюється вплив на віруючих ісламу з метою забезпечення поведінки людини на підставі релігійних постулатів; предметом регулювання мусульманського релігійного права є сфера духовних відносин між Аллахом і мусульманами; основними засобами забезпечення мусульманського права є смертна кара, каліцтво, побиття, помста, надприродні покарання після смерті правовірного тощо; норма мусульманського права не має чіткої структури (конкретизує обов'язки віруючих перед Аллахом); об'єктивується у релігійних зовнішніх формах (Коран, Сунна та інші джерела). Водночас, ознаками джерел континентального права є: вираз узгодженої волі суб'єктів суспільного життя; регулює відносини, що піддаються зовнішньому контролю; через функції континентального права розкриваються його сутність та призначення; предметом регулювання є відносини між суб'єктами права; норма континентального права має чітку логічну структуру – гіпотеза, диспозиція, санкція і формулюється у вигляді прав та обов'язків суб'єктів; формою виразу норм є нормативно-правовий акт, міжнародні договори та інші зовнішні форми позитивного права.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових наукових виданнях

1. Гавронська Т. В. Правовий статус свободи особистості в тоталітарному суспільстві / Т. В. Гавронська // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 18. Економіка і право : зб. наукових праць. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. – Випуск 11. – С. 14-21.

2. Гавронська Т. В. Свобода особистості: філософсько-правова рефлексія / Т. В. Гавронська // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 18. Економіка і право : зб. наукових праць. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – Випуск 14. – С. 68-76.

3. Гавронська Т. В. Філософсько-правові інтерпретації поняття «свободи» особистості / Т. В. Гавронська // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 18. Економіка і право : зб. наукових праць. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – Випуск 19. – С. 131-139.

4. Гавронська Т. В. Дисидентські рухи як спроба реалізації свободи слова і дії особистості / Т. В. Гавронська // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 18. Економіка і право : зб. наукових праць. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – Випуск 22. – С. 176-183.

5. Гавронская Т. Философско-правовой дискурс понимания свободы и необходимости в историческом контексте / Т. Гавронская // *Legea si Viata* (Республика Молдова). – 2015. – № 7. – С. 13-16.

Статті, тези доповідей на конференціях, що додатково відображають результати дослідження

6. Гавронська Т. В. Свобода як самореалізація і самовиховання особистості в контексті її власного конструювання / Т. В. Гавронська // *Гілея*. – 2010. – № 32. – С. 184-191.

7. Гавронська Т. В. Історико-теоретичні передумови формування концепції свободи особистості / Т. В. Гавронська // *Сьомі юридичні читання «Культура і право на початку ХХІ століття : Міжнародна наукова конференція (Київ, 19-20 травня 2011 р.)*. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – С. 102-104.

8. Гавронська Т. В. Демократично-культурні виміри прав і свобод особистості / Т. В. Гавронська // *Мультиверсум. Філософський альманах*. – 2012. – № 9 (117). – С. 38-59.

9. Гавронська Т. В. Формування правової культури особистості як завдання реалізації свободи / Т. В. Гавронська // *Гілея*. – 2012. – № 63. – С. 527-537.

10. Гавронська Т. В. Правові гарантії забезпечення прав і свобод людини в сучасних реаліях / Т. В. Гавронська // *Одинадцяті юридичні читання «Форма сучасної національної української держави: реалії та перспективи : Міжнародна наукова конференція (Київ, 21-22 травня 2015 р.)*. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. – С. 47-50.

АНОТАЦІЇ

Гавронська Т.В. Правове забезпечення прав і свобод людини в правових системах світу. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2015.

У дисертації досліджено теоретичні і практичні проблеми правового забезпечення прав і свобод людини в правових системах світу (на прикладі континентального та мусульманського права). Визначено та окреслено основні критерії класифікації прав людини, а також визначено головні напрями сучасного розуміння сутності прав і свобод людини.

Розглядаючи сучасні тенденції в розвитку правового забезпечення прав і свобод людини, насамперед в державах романо-германської правової системи, автор зазначає, що конституційна практика різних держав значною мірою зняла суперечності природно-правового та позитивно-правового підходів до прав і свобод людини шляхом їх законодавчого закріплення. Зазначено, що визначальним чинником зближення правових систем світу в умовах глобалізації є права і свободи людини. Досліджено правову систему України з позицій правового забезпечення прав і свобод людини. Підкреслено, що зі вступом України до Ради Європи та

ратифікацією Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини по-новому оцінюється функціонування механізму забезпечення прав і свобод людини в державі.

У роботі розглядаються особливості правового забезпечення прав і свобод людини в правових системах світу на основі мусульманського права. Із застосуванням антропологічного та діяльнісного підходів обумовлюється місце мусульманських правових систем серед сучасних правових систем світу, виявляються типологічні особливості та закономірності поширення мусульманського права у виокремлених групах правових систем.

Ключові слова: гарантування прав людини; покоління прав людини; права і свободи людини; правове забезпечення прав і свобод людини.

Гавронская Т.В. Правовое обеспечение прав и свобод человека в правовых системах мира. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2015.

В диссертации исследованы теоретические и практические проблемы правового обеспечения прав и свобод человека в правовых системах мира (на примере континентального и мусульманского права). Определены и намечены основные критерии классификации прав и свобод человека, а также определены основные направления современного понимания сущности прав и свобод человека.

Рассмотрение понятия прав и свобод человека с позиций становления, развития и функционирования института прав человека в современном мире показало, что оно имеет четко определенную классификационную структуру. Это подтверждается на основе анализа правовых систем отдельных стран романо-германской правовой системы – Германии и Украины.

Установлено, что существует тесная понятийная взаимосвязь между понятием правовой системы как социального явления и развитием понятия прав человека в романо-германской правовой системе.

Рассматривая современные тенденции в развитии правового обеспечения прав и свобод человека, прежде всего в государствах романо-германской правовой системы, автор отмечает, что конституционная практика различных государств в значительной степени сняла противоречия естественно-правового и позитивно-правового подходов к правам и свободам человека путем их законодательного закрепления. Отмечено, что определяющим фактором сближения правовых систем мира в условиях глобализации являются права и свободы человека.

Обосновано, что правовые системы постсоциалистических государств относятся к романо-германскому типу правовой семьи на правах особой европейской разновидности. Для этих стран актуальным является совершенствование в направлении более детальной регламентации законодательной базы, связанной с регулированием права на свободу и личную неприкосновенность. Требуют отдельного регулирования путем создания конкретных законодательных актов вопросы, связанные с защитой тайны переписки, телефонных разговором,

телеграфной и почтовой корреспонденции, что обосновано на примере формирования этих прав в развитых европейских странах.

Исследовано правовую систему Украины с позиций правового обеспечения прав и свобод человека. Подчеркнуто, что со вступлением Украины в Совет Европы и ратификацией Европейской конвенции о защите прав и основных свобод человека по-новому оценивается функционирование механизма обеспечения прав и свобод человека в государстве.

В работе рассматриваются особенности правового обеспечения прав и свобод человека в правовых системах мира на основе мусульманского права. С применением антропологического и деятельностного подходов обуславливается место мусульманских правовых систем среди современных правовых систем мира, оказываются типологические особенности и закономерности распространения мусульманского права в выделенных группах правовых систем.

Ключевые слова: гарантирование прав человека; поколения прав человека; права и свободы человека; правовое обеспечение прав и свобод человека.

Gavrionska T.V. Legal protection of rights and freedoms in the legal systems of the world. – Manuscript.

Thesis for applying for the academic degree of the candidate of juridical sciences on specialty 12.00.01 – Theory and History of State and Law, History of Political and Legal Studies. – National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2015.

In the dissertation theoretical and practical problems of legal protection of rights and freedoms in the legal systems of the world (for example, continental and Islamic law). Defined and outlined the main criteria for the classification of human rights, and also the main lines of the modern understanding of the essence of human rights.

Considering the current trends in the development of the legal protection of rights and freedoms, especially in the states of the Roman-Germanic legal system, the author notes that the constitutional practice of different states largely removed the contradiction of natural law and positive legal approaches to human rights and freedoms through their legislative consolidation. It is noted that the determining factor in the convergence of legal systems of the world in globalization have rights and freedoms. The legal system of Ukraine from the standpoint of legal protection of rights and freedoms. It is emphasized that the accession of Ukraine to the Council of Europe and the ratification of the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms anew assessed the functioning of the rights and freedoms in the country.

The paper considers the peculiarities of the legal protection of rights and freedoms in the legal systems of the world on the basis of Islamic law. With the application of anthropological approaches and activity-conditioned place Muslim legal systems among modern legal systems of the world, are typological features and patterns of the spread of Islamic law in separate groups of legal systems.

Key words: guaranteeing human rights; generation of human rights; human rights and freedoms; legal protection of rights and freedoms.

Підписано до друку 27.08.2015 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Наклад 100 прим. Зам. № 423
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26.